

Opinnäytetyö (YAMK)

Taiteen uudet kontekstit

2020

Toni Essel

SOTA, YSTÄVÄT JA PINKIT YKSISARVISET

– toiminnalliset menetelmät lapsilähtöisen
kansantanssiesityksen toteuttamisessa

Toni Essel

SOTA, YSTÄVÄT JA PINKIT YKSISARVISET

- toiminnalliset menetelmät lapsilähtöisen kansantanssiesityksen toteuttamisessa

Kevättalvella 2018 ISON Tanhuajat ry sai apurahan lasten kansantanssiteoksen toteuttamiseen. Teoksen tarkoituksena oli kertoa, mitä kansantanssi merkitsee sitä harrastaville lapsille ja miten harrastus näkyy heidän arjessaan. Teoksen koreografiksi palkattiin tanssinopettaja (AMK) Paula Ketu ja mediataiteilijaksi minut.

Teos rakentui syksyn 2018 ja kevään 2019 välillä kolmen työpajan rytmittäessä tekemistä. Opinnäytteen tutkimuskysymyksesi nousi, miten taidelähtöisillä toiminnallisilla metodeilla lapset saadaan kertomaan heille merkityksellisistä aiheista sekä tuottamaan sisältöjä, jotka avaavat heidän ajatuksiaan yleisöille.

Raportissa käyn läpi projektin lähtökohdat ja prosessin. Esittelen kansantanssinperinnettä lyhyesti selventääkseni, miten teoksemme sopii tähän jatkumoon ja pyrkii uudistamaan sitä. Kerron, mitä toiminnallisilla menetelmillä tarkoitetaan. Selvennän yhteisötaiteen sekä taidekasvatuksen periaatteita, joiden pohjalta menetelmiä toteutimme ja avaan keskeisiä seikkoja videosuunnittelusta.

Esityksen suunnittelun perustana oli lapsilähtöisyys. Pyrimme luomaan ilmapiirin, joka mahdollisti aidon dialogin päästäksemme kurkistamaan lasten mielenmaisemaan. Toiminnallisten menetelmien kautta lapset pääsivät muun muassa valitsemaan esityksen teemat, tuottivat piirroksia ja uutistekstiä videoprojisoiteja varten sekä suunnittelivat omat sankarihahmonsia esityksen loppuhuipennuksena ollutta pelikohtausta varten. Kolmannessa luvussa keskityn esityksen rakentumisen vaiheisiin ja loppuluvussa analysoin, miten hyvin onnistuimme tavoitteissamme. Toiminnallisia menetelmiä käyttämällä saimme aikaan lasten näköisen teoksen, jonka tekeminen paransi ryhmän yhteishenkeä, harrastukseen kiinnittymistä, pitkäjänteisyyttä ja yhteistyökykyä.

ASIASANAT:

toiminnalliset menetelmät, taidekasvatus, yhteisötaide, kansantanssi, lastenkulttuuri

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Contemporary Contexts of Art

2020 | 31 pages

Toni Essel

WAR, FRIENDS AND PINK UNICORNS

- action methods in the production of child oriented folk dance performance

In the spring of 2018 ISON Tanhujat registered association was funded for producing a children's folk dance performance. Aim of the performance was to show what the folk-dance hobby meant to the children and how did it take part in their lives. Paula Kettu was hired as a choreographer and myself as a media artist to produce the performance.

The performance was designed and rehearsed in weekly rehearsals and three workshops from autumn 2018 through spring 2019. The research question of my thesis was how art based action methods can help children discuss what is meaningful and to produce art that conveys their ideas for the audience.

In this report, I will go through the basis of the project and the production process. I briefly introduce the history of folk dance tradition to make it clear how our performance fits to this and reforms it. I explain what action methods are. I set out the principles of community art and art education that helped us to produce the action methods we used with the children and open the key factors of video projection in performances

The foundation of our production was child oriented approach. We wanted to make an atmosphere suitable for genuine dialog to be able to peek in mental landscape of the children. Through action methods children got to choose the themes of the performance, produce drawings and news texts for video projections and to design their own superhero outfits for the videogame that was the ending climax of the show. In the third chapter I focus in the phases of the production and in the final chapter I analyze our achievements. Using action methods, we were able to create a child-like performance that improved solidarity, attachment to the hobby, perseverance and cooperation skills within the group.

KEYWORDS:

action methods, art education, community art, folk dance, children's culture

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	4
2 PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT	6
2.1 Kansanperinne	7
2.1.1 Kansantanssiharrastus	7
2.1.2 Elävä kansanperinne	8
2.2 Toiminnalliset menetelmät	9
2.3 Yhteisötaidetta vai taidekasvatusta?	10
2.4 Videot näyttämötaiteessa	12
3 LASTEN IDEOISTA ESITYKSEEN	14
3.1 Ensimmäinen työpaja – teemat	15
3.2 Toinen työpaja – sota ja ystävät	17
3.3 Kolmas työpaja – videopelin sankarit	19
3.4 Videoprojisoinnit	20
3.5 Videohaastattelut	22
4 LOPUKSI	24
4.1 Tutkimuksen kriittinen arviointi	24
4.2 Käytetyt toiminnalliset menetelmät	25
4.3 Lasten näköinen teos	27
4.4 Esitysten jälkeen	28
LÄHTEET	30

KUVAT

Kuva 1. Teemat. Kuvaaja: Anja Saksola 2018.	16
Kuva 2. Uutisia sodasta. Kuvaaja: Anja Saksola 2019.	18
Kuva 3. Keskustelu. Kuvaaja: Anja Saksola 2019.	18
Kuva 4. Supersankarit valmiina ryhmäkuvaan. Kuvaaja: Toni Essel 2019.	20
Kuva 5. Osa lasten kirjoittamista uutisista. Kuvaaja: Anja Saksola 2019.	22

1 JOHDANTO

Tämä opinnäyte käsittelee Sota, ystävät ja pinkit yksisarviset -kansantanssiesityksen tekoprosessia syksystä 2018 kevääseen 2019. Esityksen tuotti ISON Tanhuujat ry ja sen esitti 10–12 vuotiaiden lasten Prikka-ryhmä. Hanke sai alkunsa Prikka-ryhmän vanhempien pukuhuonekeskusteluista kevättalvella 2018 heidän pohtiessaan, mitä lapset harrastuksestaan ajattelevat. Onko kansantanssi lapsillekin ennen kaikkea yhteisöllinen harrastus, kuten aikuiset kokivat? Syntyi ajatus tehdä tanssiteos, jonka kautta voitaisiin kurkistaa lasten ajatuksiin ja näyttää muillekin, mitä kansantanssi merkitsee sitä harrastaville lapsille. (ISON Tanhuujat ry 2018.) ISON Tanhuujat ry haki ja sai esityksen valmistamiseen tukea Taiteen edistämiskeskuksen Keski-Suomen toimikunnalta. Tuen avulla esityksen koreografiksi palkattiin Paula Kettu ja minut palkattiin mediataiteilijan nimikkeellä.

Olen työskennellyt useita vuosia media-alan opettajana ammattiopistossa sekä pitänyt videotyöpajoja ja toiminut mediakasvattajana Mannerheimin lastensuojeluliitossa, joten lasten ja nuorten kanssa työskentely on minulle tuttua. Taiteellisessa työskentelyssä olen tehnyt paljon videoprojisoiteja esityksiin, mutta en ole koskaan työskennellyt taideprojektissa samalla tavalla yhteistyössä ryhmän kanssa kuten tässä teoksessa. Opettajan työssä olen ainoastaan ohjaavassa roolissa ja annan oppilaiden tehdä päätökset. Tällä kertaa olin itse taiteellisessa vastuussa, mutta sisällön tuli olla lapsilähtöistä. Jouduin siis punnitsemaan päätökseni taiteellisen korkeatasoisuuden lisäksi sisällön rehellisyydellä. Rinnastin työskentelyni yhteisötaieteeseen, vaikka minulla ei ole aiempaa kokemusta siitä.

Opinnäytteen tutkimuskysymyksesi nousi, miten taidelähtöisillä toiminnallisilla metodeilla lapset saadaan kertomaan heille merkityksellisistä aiheista sekä tuottamaan sisältöjä, jotka avaavat heidän ajatuksiaan yleisöille. Tutkimusmetodina oli toimintatutkimus, jonka aineisto kerättiin prosessia havainnoimalla sekä lasten teemahaastatteluilla. Aineistona käytettiin myös teosta varten luotua materiaalia. Aineiston, kuvien ja videoiden tutkimuskäyttöön ja julkaisuun pyysin luvan osallistujilta. Emme käyttäneet minkään oppikirjan valmiita harjoituksia vaan pyrimme prosessin aikana luomaan uusia ja soveltamaan meille entuudestaan tuttuja toiminnallisia menetelmiä, joiden avulla kurkistaa lasten mielenmaisemaan. Harjoitteiden kautta lapset muun muassa valitsivat esityksen teemat, tuottivat piirroksia ja uutistekstiä videoprojisoiteja varten sekä

suunnittelivat omat sankarihahmonsa esityksen loppuhuipennuksena ollutta pelikohtausta varten.

Käyn opinnäytteessäni aluksi läpi projektin lähtökohdat. Esittelen kansantanssiperinnettä lyhyesti selventääkseni, miten teoksemme sopii tähän jatkumoon ja pyrkii uudistamaan sitä. Kerron, mitä toiminnallisilla menetelmillä tarkoitetaan. Selvennän yhteisötaiteen sekä taidekasvatuksen periaatteita, joiden pohjalta menetelmiä toteutimme ja avaan keskeisiä seikkoja videosuunnittelusta. Kolmannessa luvussa keskityn esityksen rakentumisen vaiheisiin ja loppuluvussa analysoin, miten hyvin onnistuimme tavoitteissamme.

Kiitos Anjalle, joka oli yksi projektin alullepanijoista, toimi teoksen tuottajana, huolehti viestinnästä vanhempien suuntaan ja toimi valokuvaajana sekä kirjurina työpajoissa. Kiitos vanhemmille, jotka reagoivat lyhyelläkin varoitusajalla taiteilijoiden muuttuviin suunnitelmiin ja kuskasivat lapsiaan ahkerasti harjoituksiin. Kiitokset Paulalle mutkattomasta ja inspiroivasta yhteistyöstä sekä tietysti lapsille, joiden mielestä taiteilijoiden ajatukset olivat välillä omituisia eikä koko esityksessä välillä tuntunut olevan mitään järkeä.

2 PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT

Keväällä 2018 ISON Tanhuujat ry haki apurahaa kahden taiteilijan palkkaamiseen: koreografian sekä videotaiteilijan. Videotaiteilijan tehtäväksi ajateltiin lasten haastatteluvideon tekeminen, jonka kautta lapset pääsisivät kertomaan ajatuksiaan omalla äänellään. Video tulisi osaksi tanssiteosta, mutta se olisi helppo jakaa sosiaalisen median kautta, myös muille kuin tanssiteoksen yleisölle. (ISON Tanhuujat ry 2018.)

Teoksen koreografiksi valikoitui ryhmää ohjaava Paula Kettu. Paula tunsikin aiemman yhteistyön kautta ja ehdotti minua videotaiteilijan tehtävään. Aiempi työkokemukseni lasten ohjaamisesta Mannerheimin lastensuojeluliitossa vaikutti varmasti valintaani.

Suhtauduin alusta asti varauksella ajatukseen lasten haastatteluvideosta. Kokemukseni mukaan lapsia ei ole helppo saada kertomaan syvimpiä tuntejaan haastattelutilanteessa. Tämän kaltaiset videot vaativat myös hyvää markkinointia saadakseen merkittävää näkyvyyttä. Lisäksi itseäni kiinnostavat enemmän videoprojektit, jotka on käsikirjoitettu osaksi esitystä. Ehdotinkin heti alkumetreillä, että lapsia voisi osallistaa videoiden teossa muutenkin kuin haastattelemalla.

Apurahahakemuksen mukaan teoksen oli tarkoitus kertoa kansantanssin riemusta sitä harrastaville lapsille. Teoksella haluttiin myös uudistaa kansantanssiperinnettä, sillä liian usein se nähdään vanhan toistona: lapset tekevät vain sitä samaa, mitä heidän isovanhempansa. Elävä kansanperinne kuitenkin uudistuu jatkuvasti ja on läsnä ihmisten arjessa, lauluissa ja leikeissä. (ISON Tanhuujat ry 2018.) Meidän tehtävämme taiteilijoina oli löytää tuo lasten elämässä näkyvä elävä kansanperinne ja tuoda se muidenkin nähtäväksi.

Teos esitettiin yhteensä seitsemän kertaa, joka on merkittävä määrä harrastajaesitykselle. Yleensä Prikka-ryhmä on esittänyt samaa teosta yhdestä kolmeen kertaa. Teoksen ensi-ilta oli toukokuussa 2019 Yläkaupungin yö -festivaalilla Jyväskylässä. Sen lisäksi teos esitettiin Kalenat -lasten ja nuorten kansantanssitapahtumassa Lappeenrannassa kesäkuussa, Jyväskylän kesä -festivaalin lastenohjelmistossa kahdesti heinäkuussa sekä kolmella alakoululla Jyväskylässä lokakuussa.

2.1 Kansanperinne

Puhekielessä kansanperinteellä tarkoitetaan yleensä vanhoja uskomuksia. Esimerkiksi mustan kissan näkeminen tietää huonoa onnea ja neliapilan löytäminen hyvää onnea. Moni etsii myös joulupuurosta mantelia tietämättä sille varsinaista syytä tai hakkaa itseään saunassa koivun oksilla, vaikka puhdistautumiseen olisi kivuttomampiakin vaihtoehtoja. Kansanperinteessä on kuitenkin paljon sellaisia puolia, joita emme tavallisesti siihen liitä. Uudeksi kansanperinteeksi voisi luokitella vaikkapa suihkulähteessä uimisen voitetun mestaruuden jälkeen. Mitä tällä sitten on tekemistä modernin kansantanssiharrastuksen kanssa?

Vanhimpia kansanperinteen kerrostumia ovat erilaiset leikit, joita on varmasti leikitty yhtä kauan kuin on ollut ihmisiä. Kaupankäynnin lisääntyessä keskiajalla myös leikit siirtyivät nopeammin ihmisten mukana maasta toiseen. Esimerkiksi Suomessa aiemmin hyvin tunnettu tikkuristi-niminen leikki on alun perin 1500-lukuinen ranskalainen tanssi *les cinq pas*. Meille se on saapunut Ruotsin kautta 1600-luvulla. Egyptistä ja Kreikasta peräisin oleva *kauran syöttö* oli puolestaan 1930-luvulla yksi Suomen yleisimpiä sokkoleikkejä. (Talve 2012, 310–312.)

Aiemmin leikit eivät olleet vain lasten yksinoikeus vaan niihin osallistuivat sekä nuoret että vanhat. Vuoden kierron juhliin ja pyhäpäiviin oli omat leikkinsä, mutta myös arkena leikittiin. Erityisesti nuoret järjestivät erillisiä leikkitalaisuuksia, sillä se oli ainut sosiaalisesti hyväksytty tapa tavata ja olla tekemisissä vastakkaisen sukupuolen kanssa. Vanhin tanssiperinnekin on lähtöisin juuri piiri- ja laululeikeistä. (Talve 2012, 306–307.)

2.1.1 Kansantanssiharrastus

Kansantanssien alkuperä on Euroopan hoveissa ja niiden tansseissa, joista ne tulivat hiljalleen talonpoikaisväestön piiriin, yksinkertaistuivat ja kansanomaistuivat. Tanssit olivat yleisiä häissä ja muissa kyläyhteisöjen juhlissa. 1900-luvulle tultaessa perustettiin ensimmäiset kansantanssiseurat ”Suomalaisen kansantanssi ystävät” (1901) sekä suomenruotsalainen ”Brage” (1906), jotka alkoivat kerätä paikkakuntien tanssityylejä talteen ja myös opettaa niitä. (Talve 2012, 306–310.)

1970-luvulle saakka kansantanssiharrastus painottui pitkälti tiettyjen tanssien harjoitteluun ja esittämiseen. Nämä oli muokattu vuosisadan alussa esityksiin sopiviksi

1800-luvun loppupuolella kerätystä tanssiaineistosta. Samalla epäsovivana pidetyt tanssit oli jätetty ohjelmistoista ja julkaistuista tanssiohjeista pois. Uusien tuulien puhaltaessa muista pohjoismaista sekä Unkarista, joihin Suomen kansantanssiseuroilla oli kiinteät suhteet, myös meidän tanssiperinnettämme alettiin uudistaa. (Hoppu 2008, 214–220.)

Vuonna 1969 perinteenkerääjä professori Erkki Ala-Könni toi esiin, että suomalainen kansantanssi on jäänyt paikoilleen ja sitä olisi syytä kohdella kuten mitä tahansa tanssilajia. Ala-Könni muun muassa ehdotti yhteistyötä ulkomaalaisten kansantanssijoiden kanssa. Kahdeksankymmentäluvulle tultaessa näkemykset uudistamisesta jakoivat kansantanssiliikettä eri suuntiin. Uudistuksien puolesta puhuvat halusivat tansseista esityksellisempiä ja katsojaystävällisempiä. Perinteiden puolustajat pitivät kansantanssia ennen kaikkea seurataanssiharrastuksena eikä esitystoimintana. (Numminen 2011, 568–569.)

80-luvulta lähtien kansantanssiharrastus on monipuolistunut. Mukaan on tullut uudenlaisia juonellisia esityksiä, jopa kansanmusikaaleja. Toisaalta osa harrastajista on pitäytynyt perinteisessä tyyliässä ja paikallisten tanssien vaalimisessa. Alkuperäisiä 1800-luvulla kerättyjä aineistoja on myös tutkittu uudelleen ja toteutettu entistä ”autenttisempia” versioita perinnetansseista. 2000-luvulla kansantanssiharrastuksessa on nähtävissä sosiaalinen ja esittävä puoli ensimmäisen keskittyessä harrastustoiminnan ja perinteen levittämiseen ja jälkimmäisen tanssien esittämiseen. (Numminen 2011, 570–573.) Tavalliselle harrastajalle nämä tulevat esiin yleensä samassa harrastuksessa.

2.1.2 Elävä kansanperinne

Kansanperinne on elossa vain niin kauan, kun sitä harjoitetaan aktiivisesti ja se uudistuu. Yksi hyvä esimerkki suomalaisesta kansanperinteen uudistumisesta on pääsiäisen virpovat trullit. Siinä yhdistyy pohjanmaalainen trulli-perinne karjalaiseen virpomisperinteeseen. Poiketen vaikkapa ystävänpäivästä, joka on vahvasti kauppojen Suomeen lanseeraama uusperinne, virpojen ja trullien yhteen liittyminen on tapahtunut itsestään. (Karjalainen 1994, 162 & 189.)

Nykyään erilaiset uudet leikit, tavat, meemit ja haasteet leviävät sosiaalisen median välityksellä maasta ja maanosasta toiseen, aivan kuten hovitanssit aikanaan. Se vain tapahtuu nopeammin kuin koskaan. Nämä voidaankin mielestäni laskea osaksi

nykykansanperinnettä. Kaikki eivät välttämättä ole pitkäikäisiä, sillä uusi someilmiö on aina kulman takana, mutta toiset jäävät elämään pitkäksi aikaa, kuten suosittu musiikkivideoiden kautta yleistyneet tanssit ovat tehneet. Eikä kyseessä ole varsinaisesti uusi ilmiö: 80-luvun alussa tuli Tiputanssi, vuonna -89 Lambada ja vuonna -93 Macarena. Vuonna 2012 julkaistu eteläkorealaisen Psyn musiikkivideo Gangnam Style on uusimpia todella tunnettuja kappaleita. Sen ratsastusta muistuttavat tanssiliikkeet ja kertosaie villitsi ihmiset ikäluokkaan katsomatta myös Suomessa. Videota on lokakuussa 2020 katsottu Youtube-palvelussa yli 3,8 miljardia kertaa ja se on palvelun kahdeksanneksi katsotuin video (Youtube 2020).

Tällaiset ilmiöiksi muuttuvat, esimerkiksi musiikkivideoista lähtöisin olevat tanssit ja leikit irrottautuvat pian alkuperäisestä kontekstistaan ja alkavat näkyä varsinkin lasten arjessa. Gangnam style -kappaleesta minulla on omakohtainen esimerkki. Videon julkaisun aikaan vain vanhin lapsemme oli koulussa. Hänellä ei tuohon aikaan ollut älypuhelinia ja median käyttö oli varsin rajattua. Pian hän oli silti oppinut laulun kertosaieen ”Oppan gangnam style” ja siihen liittyvät liikkeet koulukavereiltaan näkemättä musiikkivideota lainkaan. Myös nuoremmat päiväkotikäiset sisarukset oppivat liikkeet ja sanat näkemättä videota. Huvittava yksityiskohta kappaleen koreografiassa on, että liikkeet muistuttavat hyvin paljon Lounais-Suomen rannikkoseudulla tunnetun hylkeenhyppelytanssin liikkeitä (Niemeläinen 1983, 110–111, 139–140). Alleviivataksemme kansantanssin ja modernin populaarikulttuurin yhtäläisyyksiä aioimme sisällyttää esitykseemme viittauksen kappaleeseen, mutta lopulta jäljelle jäi vain käsien asento.

Toinen huomion arvoinen esimerkki leikkien yleistymisestä internetin välityksellä sattui esityksen valmistumisen aikana. Keskimäinen lapsemme oli oppinut koulussa uuden rytmikkään taputusleikin. Vieraillessani pari viikkoa myöhemmin Turussa ystäväni luona, myös hänen lapsensa harjoitteli samaa taputusta. Kysellessäni tarkemmin leikin alkuperää sain epämääräisiä vastauksia videoista, joita kumpikaan lapsista ei ollut itse nähnyt. Hakusanalla *clapping challenge* löysin nopeasti useita videoita eri sosiaalisen median palveluista, joissa leikkiä leikittiin. Kun kävi ilmi, että myös suuri osa esitykseemme tanssijoista tunsi leikin, siitä tuli heti osa esitystämme.

2.2 Toiminnalliset menetelmät

Toiminnallisilla menetelmillä tarkoitetaan erilaisia harjoitteita, joiden avulla pyritään käsittelemään tiettyä aihepiiriä. Tavoite, johon harjoitteiden avulla pyritään, on aina

tapauskohtainen. Se voi yhtä hyvin liittyä keskittymiseen, ongelmanratkaisuun, ryhmätyötaitojen kehittämiseen kuin uuden asian opiskeluun. Toiminnalliset menetelmät voivat pohjautua esimerkiksi taide-, draama- tai liikuntakasvatukseen, seikkailupedagogiikkaan, taideterapiaan tai psykodraamaan. (Jaakkola ym. 2011, 9–10, 30.)

Toiminnallisten menetelmien taustalla on sveitsiläisen Jean Piaget 1970-luvulla kehittämä konstruktivistinen käsitys, jonka mukaan uusi tieto ei itsestään siirry ihmisen muistiin esimerkiksi opettajan puheesta. Ihminen on oppimisprosessissa aktiivinen toimija, jonka aiemmat kokemukset, motivaatio ja oma toiminta vaikuttavat oppimiseen. Oppimista edesauttaa myös sosiaalinen vuorovaikutus sekä oppimistilanteessa koetut tunnetilat. (Lehtinen ym. 2016, 48–59.) Toiminta voi olla aktiivista mielikuvien luomista tai fyysistä toimintaa. Sen tarkoitus on aktivoida osallistujia ajattelemaan uudella tavalla, auttaa heitä havaitsemaan oma ajatuskulkunsa sekä tuomaan ajatuksiaan esille. Harjoitteet voivat olla yksilösuorituksia tai tapahtua ryhmässä. Erityisen hyvin ne toimivat kuitenkin ryhmätilanteissa, koska uusia näkökulmia on enemmän. (Jaakkola ym. 2011, 30–34.)

Oma kokemukseni toiminnallista menetelmistä pohjautuu ennen kaikkea sykliseen kokemukselliseen oppimiseen, jota käytän paljon opettajantyössäni. Se on David Kolbin 1980-luvulla kehittämä oppimisen malli, joka perustuu samankaltaiseen ajatukseen oppimisesta kuin konstruktivistinen oppimiskäsitys. Oppiminen on holistinen tapahtuma, johon aiemmat kokemukset, ympäristö ja oma toiminta vaikuttavat. Kokemuksellinen oppiminen tapahtuu neljässä vaiheessa: 1. Oppijalla on aiempia omakohtaisia kokemuksia käsiteltävästä asiasta. 2. Kokemuksia tarkastellaan kriittisesti yhdessä, että saadaan erilaisia näkökulmia ja voidaan luoda käsitys tarkasteltavasta ilmiöstä. 3. Abstraktin käsitteellistämisen vaiheessa omaa käsitystä verrataan olemassa olevaan tietoon ja luodaan uutta teoriaa tai omaksutaan olemassa olevaa. 4. Lopuksi teoriaa kokeillaan käytännössä. (Kolb 1984, 20–38.)

2.3 Yhteisötaidetta vai taidekasvatusta?

Toiminnalliset menetelmät ovat taidekasvatuksen keskiössä. Taidekasvatuksen tavoitteiksi voi luetella esteettisten ja taiteellisten kykyjen sekä mielikuvituksen kehittämisen. Yksinkertaisimmillaan taidekasvatus on sormiväreillä toteutettua väriterapiaa taaperoilta, myöhemmin tulevat taidehistoria ja edistyneemmät tekniikat.

Taidekasvatus perustuu toistoon ja vaatii suunnitelmallisuutta sekä pitkäjänteisyyttä. Ilmapiirin on oltava innostava ja turvallinen, sellainen, jossa epäonnistuminen on sallittua ja lasten omille ideoille jää tilaa. (Hakkola ym. 1991, 62–70.)

Emme projektissamme pyrkineet pedagogiseen toimintaan tai opettamaan lapsille uusia taitoja (tanssia lukuun ottamatta) vaan kuulemaan heidän ajatuksiaan toiminnallisten menetelmien avulla. Silti monet taidekasvatuksen periaatteet olivat työssämme läsnä. Myös Lea Kantonen (2005, 43) kirjoittaa väitöskirjassaan *Telтта – Kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa yhteisötaiteilijan ja taidekasvattajan roolien samankaltaisuudesta*: taiteilija antaa ryhmälle tehtäviä ja ohjaa toimintaa luomansa suunnitelman mukaan. Kantosen mukaan yhteisötaiteen keskiössä on taiteilijan ja osallistuvan yhteisön välinen keskustelu ja se, että taideteos tehdään yhteistyössä. Tämän keskusteluyhteyden tulisi olla niin tasa-arvoinen, että molemmat osapuolet taiteilija sekä yhteisö voivat oppia toisiltaan jotain uutta ja muuttaa toimintaansa sen mukaan. (Kantonen 2005, 62–69.)

Taidekasvatuksessa ajatus on perinteisesti ollut, että osallistujat oppivat uusia asioita ja ryhmän ohjaaja opettaa niitä. Dialogisuus on silti tullut osaksi myös taidekasvatusta. Lapsen ei enää oleteta olevan tyhjä astia, jonne opettaja kaataa tietoa vaan jokainen tulee ottaa huomioon yksilönä. Samoin myös opettaja on ihminen, joka tekee työtä omalla persoonallaan ja voi oppia uusia asioita myös oppilailtaan. Osallistava keskustelu perustuu oppilaan kunnioitukselle, joka tunnustaa tämän jo olemassa olevat vahvuudet sekä kehittyvässä olevat taidot. (Sava 2007, 176–177.)

Grant Kester nostaa kirjassaan *Conversations pieces* dialogin omaksi estetiikanlajikseen. Pohdinnassaan hän keskittyy sellaisiin taiteilijoihin, joiden työssä yhteisön ja taiteilijan välinen keskustelu on pääasiassa. Yhteistyön lopputuloksena saattaa syntyä jokin teos, objekti, mutta se ei ole olennaista. Olennaista on yhteistyö, keskustelu ja se, millaisia teemoja yhteisön sisältä nousee esiin yhteistyön ansiosta. (Kester 2004, 1–8.)

Saadaksemme aikaan teoksen, jonka sisältö oli lasten ajatuksista lähtöisin ja heidän kokemustensa mukainen, meidän täytyi siis luoda tila yllä kuvatun mukaiselle yhdenvertaiselle keskustelulle. Ryhmä oli ollut olemassa jo pitkään, joten lapset tunsivat toisensa eikä varsinaiseen ryhmäytymiseen tarvinnut käyttää aikaa. Paula oli toiminut ryhmän ohjaajana alusta asti, joten hänellä oli jo ohjaajan rooli. Itse olin täysin ulkopuolinen. Tapasin lapset projektin myötä ensimmäistä kertaa, enkä ole koskaan harrastanut kansantanssia. Olin käynyt esittäytymässä ryhmälle ennen ensimmäistä

työpajaa, joten olin sentään tuttu kasvo ja lapset tiesivät, että tulen tekemään heidän kanssaan videoita uudessa teoksessa.

Ohjaajan tehtävä on luoda ryhmän jäsenille turvallinen ympäristö ilmaista itseään. Ryhmän ilmapiiriin voi vaikuttaa esimerkiksi puhuttelemalla jäseniä nimeltä, kuuntelemalla tasapuolisesti kaikkien ajatuksia sekä nostamalla esiin myös hiljaisempien jäsenten mielipiteitä. Hymyn, leikkimielisyyden ja oman innostuksen merkitystä ei kannata vähätellä. (Kettunen ym. 2014, 96–101.) Vuorovaikutteisen suhteen luomiseksi opettelin lasten nimet jo ensimmäisellä työpajatapaamisella, mikä oli mahdollista ryhmän pienen koon vuoksi. Olin ensimmäisestä työpajasta lähtien vastuussa tanssiin liittymättömien harjoitteiden vetämisestä, mutta samalla osallistuin myös tanssiharjoitteisiin. Koreografiaharjoituksiin en osallistunut, mutta seurasin ja kommentoin niitäkin. Osallistumalla itselleni vieraisiin harjoitteisiin laitoin itseni alttiiksi mokaamiselle ja osoitin omalla esimerkilläni, että sekin on sallittua.

Kantonen (2005, 45) kirjoittaa, ettei taiteilija voi koskaan tulla täysin osaksi ryhmää, jonka kanssa työskentelee tai kokea käsiteltyjä aiheita omakohtaisesti. Työ perustuu osallistujien tarinoiden kuuntelemiseen. Taiteilijalla ei ole omakohtaista käsitystä siitä, mitä on olla lapsi tänä päivänä (Sava 2007, 177). Osallistujia voi kuitenkin ajatella taiteilijakollegoina (Kantonen 2005, 98).

2.4 Videot näyttämötaiteessa

Teatteri on aina käyttänyt hyväkseen uusinta tekniikkaa. Teatterikoneisto on historiansa aikana pitänyt sisällään muun muassa maalattuja taustakuvia, vaihtuvia lavasteita, äänentoistoa ja valotekniikkaa, joiden avulla illuusioita on luotu. Elokvatekniikkakin on ollut käytössä teatteriesityksissä jo 1920-luvulta lähtien. Pohtiessaan nykyteatterin näyttämökuvaa Patrice Pavis pitää kirjassaan *Contemporary mise en scène* irrelevanttina tekniikan erottamista näyttelijäntyöstä tai teatteritekniikan jaottelua elävään ja ei-elävään sisältöön kuten näyttelijän työhön ja videoprojisoiteihin. Ainoastaan se miten tekniikkaa käytetään, on merkityksellistä. (Pavis 2013, 135–144.)

Videolla on paljon mahdollisuuksia näyttämötaiteessa ja sitä onkin käytetty niin teatterissa kuin tanssi- ja oopperanäytöksissäkin. Videon avulla voidaan tehdä näkyväksi maailmoja, jotka eivät ole mahdollisia muilla teatterin keinoilla tai vaikuttaa esityksen tunnelmaan, rytmiin, aikaperspektiiviin ja niin edelleen (Hynninen 2014a). Näyttämöllä

videokuva vie kuitenkin helposti katsojan huomion, varsinkin sen ollessa suuri tai nopeasti liikkuva (Pavis 2013, 135). Siksi sen täytyy olla tasapainossa esityksen osaluokkien kuten dramaturgian, ohjauksen tai näyttämöllä tapahtuvan toiminnan kanssa ja olla sisällöllisesti merkityksellistä. Muussa tapauksessa siitä tulee vain videolavaste, ikään kuin moderni taustakangas. (Hynninen 2014a ja 2014b.)

Suunnitellessani videoita esitykseen, en yleensä pidä elokuvateatterimaisesta tavasta projisoida videot taustakankaalle vaan haluan niiden asettuvan saumattomasti näyttämön kokonaiskuvaan. Koska osa kohtausten videotapahtumista on television lähettämää kuvaa, olisin halunnut lavalle oikean television, jonka luokan järjestäjät hakevat verhon takaa, kun sitä tarvitaan. Näin tehtiin, kun itse olin vielä koulussa, vaikka nykyään televisiot on pääosin korvattu älytauluilla. Pinkkien yksisarvisten animaatiot olisi puolestaan ollut hieno projisoida ympäri esitystilaa, jolloin maailma olisi ympäröinyt myös yleisön. Vastassa oli tuotannolliset reunaehdot. Budjetissa ei ollut varaa useampaan videotykkiin, riittävän suurta televisiota olisi vaikea kuljettaa vaihtuviin esitystiloihin ja kouluesitysten tekniikka piti olla riittävän yksinkertaista myös muiden kuin minun pystytettäväksi ja käytettäväksi. Niinpä jouduin tyytymään yhteen videotykkiin ja taustakankaaseen.

3 LASTEN IDEOISTA ESITYKSEEN

Rakensimme esitystä vuoden aikana hiljalleen kolmen työpajan (marraskuussa 2018 sekä tammi- ja maaliskuussa 2019) antaessa työskentelyllemme raamit. Työpajojen välissä lapset harjoittelivat Paulan johdolla viikoittaisissa harjoituksissa esityksen tansseja ja tekivät annettuja kotitehtäviä. Minä ja Paula työstimme itsenäisesti vastuullamme olevia tehtäviä. Esityksen rakenne muotoutui vaiheittain työpajojen välillä pidetyissä suunnittelupalavereissa. Ennen työpajaa pidimme yhden tai kaksi suunnittelupalaveria ja työpajan jälkeen purkupalaverin. Palavereissa tarkensimme esityksen rakennetta ja pohdimme erilaisia dramaturgisia ratkaisuja teemojen ja tilanteiden esittämiseksi.

Monen kohtauksen perusidea muotoutui heti ensimmäisen työpajan jälkeen pidetyissä palavereissa, mutta kaikki hioutui lopulliseen muotoonsa vasta viimeisen työpajan jälkeen. Lapsilta saadut ideat veivät meitä eteenpäin. Yhdessä sovitut teemat olivat ensisijainen lähtökohtamme. Tavoitteenamme oli esittää nykyaikantanssi osana pitkää jatkumoa, joten halusimme mukaan kansantanssin harrastajille tuttuja perinneleikkejä, mutta myös uusperinteitä. Erilaiset musiikki- ja tanssilajit olisi syytä huomioida lasten taitojen kehittymisen vuoksi.

Rajoituksia esityksen suunnitteluun loi aika. Lapsilla oli vain yhden 1,5 tunnin harjoitukset viikossa ja suurin osa niistä meni uusien tanssilajien ja koreografioiden opetteluun. Niiden aikana emme siis voineet juurikaan pohtia esityksen sisältöjä. Teemojen työstäminen yhdessä lasten kanssa ja videosisältöjen tuottaminen täytyi tapahtua työpajojen aikana. Tämän vuoksi lapset eivät voineet osallistua esityksen kaikkien sisältöjen toteuttamiseen tai päätösten tekoon. Suuri osa jäi minun ja Paulan vastuulle. Leikkasin esimerkiksi videot ja tein animaatioita itsenäisesti. Pyrimme kuitenkin mahdollisimman rehelliseen teemojen käsittelyyn emmekä lisänneet esitykseen sellaisia kokonaisuuksia, jotka eivät olleet lapsilta peräisin.

Seuraavissa kappaleissa käyn läpi esityksen rakentumista. En kuitenkaan valaise jokaista vaihetta vaan keskityn tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiin tilanteisiin: lasten kanssa tehtyihin harjoitteisiin sekä niistä syntyneiden teemojen ja videosisältöjen käsittelyyn.

3.1 Ensimmäinen työpaja – teemat

Ensimmäiselle työpajalle asetimme kaksi tavoitetta:

- Tutustuminen. Minä ja ryhmä emme tunteneet ennestään toisiamme. Olimme ainoastaan nähneet syksyn alussa kerran, joten oli tärkeää, että pystyimme nopeasti rakentamaan luottavaisen suhteen, jossa aito vuorovaikutus on mahdollista. Lisäksi ryhmä piti saada tutustumaan esityksen tekoprosessiin ja aikatauluun, joka meillä ohjaajilla oli mielessä.
- Esityksen teemojen valinta. Oli tärkeää, että saisimme yhdessä valittua esityksen perusteemat, joiden pohjalta me ohjaajat voisimme tehdä alustavat linjaukset esityksen tyylistä, tansseista ja esityksen kulusta. Halusimme myös, että ryhmäläisille tulisi vahva tunne, että nyt on aloitettu esityksen tekeminen, jonka rakentamiseen kaikki ryhmäläiset osallistuvat. Kyseessä ei ole ”tavallinen” esitys, jossa koreografi kertoo, mitä tansseja tanssitaan vaan yhteinen juttu, jonka valmistumisesta jokaisen on myös otettava vastuuta.

Aloitimme työpajan erilaisilla lämmittelyleikeillä. Paula ohjasi lämmittelyn ja itse osallistuin muun ryhmän mukana. Osassa harjoituksia liikuttiin kansantanssin askelilla. Nämä eivät olleet itselleni tuttuja, joten kohellukseni tuotti sopivaa huumoria, joka poisti sopivasti jännitettä minun ja muun ryhmän välillä.

Lämmittelyn jälkeen kävimme käsiksi esityksen teemoihin. Olin kehittänyt harjoituksen Mannerheimin lastensuojeluliiton #parastameillä-videotyöpajoja varten, mutta se sopi myös meidän tarpeeseemme. Tarkoituksena oli tehdä mahdollisimman laaja katsaus osallistujien ajatuksiin mahdollisimman vähäisellä ohjaamisella ja katsoa löytyykö ajatuksista osallistujia yhdistäviä piirteitä. (MLL 2018.)

Harjoituksessa lapset saivat nipun tarralappuja, joihin jokaiseen piti kirjoittaa yksi asia. Aluksi pyysin lapsia kirjoittamaan lapuille positiivisia asioita. Asioita, jotka ovat kirjoittajan mielestä kivoja tai jotka ovat kirjoittajan mielestä hyvin. Asiat saivat olla suuria tai pieniä, itselle tärkeitä tai koskettaa koko maailmaa. Painotin, että tässä tehtävässä määrä korvaa laadun, väärää vastauksia ei ole. Kirjoittamisen tauottua pyysin tuomaan laput seinälle, Kivat jutut -otsikon alle. Seuraavaksi kirjoitettiin ikävistä jutuista, samoilla ohjeilla (Kuva 1.).

lapsista leikki tikkuristiä koulun laatoituksella ja mummolan matolla. Karjalaista puolijuoksua käytettiin niin ikään koulussa, koska juokseminen on sisällä kiellettyä. Melkutuksesta tuli mieleen Fortnite-pelin tanssi, mutta myös pallon tai toisen ihmisen potkiminen.

Työpajan lopuksi kävimme lasten kanssa keskustelun, jossa päätimme esityksen teemat. Kävimme läpi keskustellen, mitä ajatuksia erilaiset kategoriat herättivät ja mitkä tuntuivat kiinnostavilta, esityksen aiheina. Kiusaaminen päätettiin hylätä, sillä toinen ryhmä oli jo tehnyt aiheesta esityksen. Sota vaikutti kiinnostavalta ja siitä syntyi paljon keskustelua.

”Sota olisi hyvä teema, vaikkei se ole kiva asia. Voisi sanoa, että se on huono asia.” (Työpajan muistiinpanot 10.11.2018.)

”Haluaisin, että siitä näkisi, miten paha asia se on ja siitä tulisi dramaattinen” (Työpajan muistiinpanot 10.11.2018.)

Myös pelit nousivat keskusteluissa esiin, mutta yleisesti epäiltiin, miten pelistä saisi tehtyä kansantanssiesityksen. Perhe-kategoria haluttiin laajentaa koskemaan myös ystäviä. Keskustelun lopuksi esityksen teemoiksi valittiin: sota, videopelit, perhe/ystävät sekä vähemmistön ehdotus pinkit yksisarviset. Halusin hyväksyä myös viimeisen teeman mukaan esitykseen, koska sitä ehdottaneet lapset tuntuivat muuten jäävän ilman omaa ehdotustaan. He eivät olleet yhtä innoissaan muista valituista teemoista. Ajattelin tässä vaiheessa, että teema voi myöhemmin laajentaa jollain tavalla tai ottaa sen osaksi peli-teemaa.

Työpajan jälkeen pidimme Paulan kanssa ensimmäisen esityksen rakennetta koskevan palaverin. Koulu oli tullut esille sekä negatiivisissa että positiivisissa aiheissa ja myös mainittu tanssiliikkeiden kohdalla, joten tuntui luonnolliselta ottaa se tavalla tai toisella osaksi esitystä. Päädyimme sijoittamaan tapahtumat kouluun. Koulun ympärille suunnittelimme löyhästi esityksen koko rakenteen

3.2 Toinen työpaja – sota ja ystävät

Tammikuun työpajassa päätimme keskittyä kahteen kohtaukseen, joiden musiikki oli valittu ja joiden koreografiat olivat pisimmällä: sotaan ja pinkkien yksisarvisien valssiin. Sotakohtauksen valmistamista varten pyysin lapsia etsimään lehdistä sotaan liittyviä uutisia.

Työpajan aluksi lapset liimasivat uutiset yhteiselle paperille (Kuva 2.). Alkulämmittelyn jälkeen lapset kertoivat, mistä heidän valitsemassaan uutisessa oli kyse ja miksi he olivat valinneet sen. Keskustelimme myös muun muassa siitä, milloin sotia on ollut Suomessa, missä sotia on nyt sekä miltä tuntuisi asua maassa, jossa soditaan. Puhuimme tunteista, joita uutiset herättivät ja millaiselta tuntuisi itse olla uutisten kertomassa tilanteessa (Kuva 3.). Lapset nostivat esiin pelon ja epätoivon.

Kuva 2. Uutisia sodasta. Kuvaaja: Anja Saksola 2019.

Kuva 3. Keskustelu. Kuvaaja: Anja Saksola 2019.

Keskustelun jälkeen lapset harjoittelivat Paulan johdolla ensimmäisiä osia sotakohtauksen koreografiasta ja pääsivät yhdistämään tunnetiloja liikkeeseen. Lapset improvisoivat musiikin tahtiin muun muassa pakoon juoksemista ja piiloutumista. Improvisaatioharjoituksella saimme tunteet myös lasten fysiikkaan.

Tanssiharjoituksen jälkeen keskustelimme vielä kohtauksesta ja sen aiheuttamista tunteista.

"[Tuntui] pelottavalta, tuntuu vähän samalta kuin olisi kaverin kanssa puupyssysotaa, mutta tämä olisi vähän totisempaa. Tuntui melkein oikealta sodalta." (Työpajan muistiinpanot 26.1.2019.)

Varmistuttuani lopuksi, ettei kenellekään jäänyt harjoituksesta ahdistunut olo pyysin lapsia kirjoittamaan oman sota-aiheisen uutisen seuraavaa työpajaa varten.

Pinkkien yksisarvisten teemaan käytiin aluksi käsiksi tanssin koreografian kautta. Paula oli suunnitellut kappaleen alkuun lyhyen dueton teemaa ehdottaneille tanssijoille, jonka jälkeen pinkkien yksisarvisten ystävät liittyivät mukaan. Työpaja päättyi ohjaamaani rentoutukseen ja sen jälkeiseen piirustustyöskentelyyn. Pyysin lapset makaamaan matoilla ympäri tanssisalia. Olin tehnyt rentoutusta varten äänimaiseman, jonka avulla toivoin lasten levittävän mielikuvituksensa siivet ja näkevän millaisessa maailmassa pinkit yksisarviset elävät. Nämä maisemat he saivat sitten piirtää isolle paperille, josta myöhemmin tuottaisin animaation kappaleen taustalle. Harjoitus onnistui hyvin ja saimme paljon piirroksia animaatiota varten.

Työpajan jälkeen koostin piirroksista animaation, joka loi kohtauksen taustalle maailman, jossa yksisarviset asuvat. Se oli täynnä värikkäitä vesipisaroita, kasveja ja eriskummallisia olentoja. Tapahtumat olivat rauhallisia ja hidastempoisia, etteivät ne veisi liaksi huomiota lavalla tapahtuvalta toiminnalta.

3.3 Kolmas työpaja – videopelin sankarit

Ennen viimeistä työpajaa olimme miettineet esityksen rakenteen ja kohtausten siirtymät lopulliseen muotoon. Työpajan tavoite olikin sovittaa palaset yhteen ja tehdä ensimmäinen läpimeno, vaikka osa projisoinneista oli vielä kesken. Peli-teemasta muodostui esityksen loppuhuipennus, jossa kaksi joukkuetta kilpaili toisiaan vastaan tanssipelissä ottaen lopuksi myös yleisön mukaan pelaamaan. Peliohjeet tulivat videolta ja tanssiliikkeet olivat ryhmän lasten esiin nostamia uusia ja vanhoja askelikkoja kuten

tanila, ristilaukka sekä Fortnite-pelin nyrkki ja potku -liike sekä Macarena. Lapsilla oli kotitehtävänä kehittää itselleen supersankariasut, jotka kuvattiin loppukohtausta varten (Kuva 4.). Jokaisella supersankarilla oli omat tanssiliikkeet, jotka he pelianimaatiossa esittivät. Samat supersankarit esiintyivät myös yhdessä pinkkien yksisarvisten kanssa.

Kuva 4. Supersankarit valmiina ryhmäkuvaan. Kuvaaja: Toni Essel 2019.

3.4 Videoprojisoinnit

Halusimme, että videoprojisoinnit olisivat ehdoton osa esitystä, joiden kautta voisimme ilmentää lasten ajatuksia sellaisella tavalla, jota ei tanssin keinoin voi ilmaista. Symbolisesti videot olivat esityksemme linkki ”todelliseen maailmaan”. Tapahtumat lavalla tai koulussa edustivat lasten sisäistä maailmaa ja heidän keskinäistä ystävyyyttään. Opettaja oli läsnä vain videon välityksellä, rehtorin ääni kuultiin kaiuttimista. Videoiden kautta tulevat elementit vaikuttivat lasten elämään, mutta silti he tekevät omat riippumattomat ratkaisunsa: vaihtavat kanavaa, kun eivät jaksu kuunnella opettajaa, pelaavat videopelejä ja käsittelevät maailman tapahtumia omissa leikeissään.

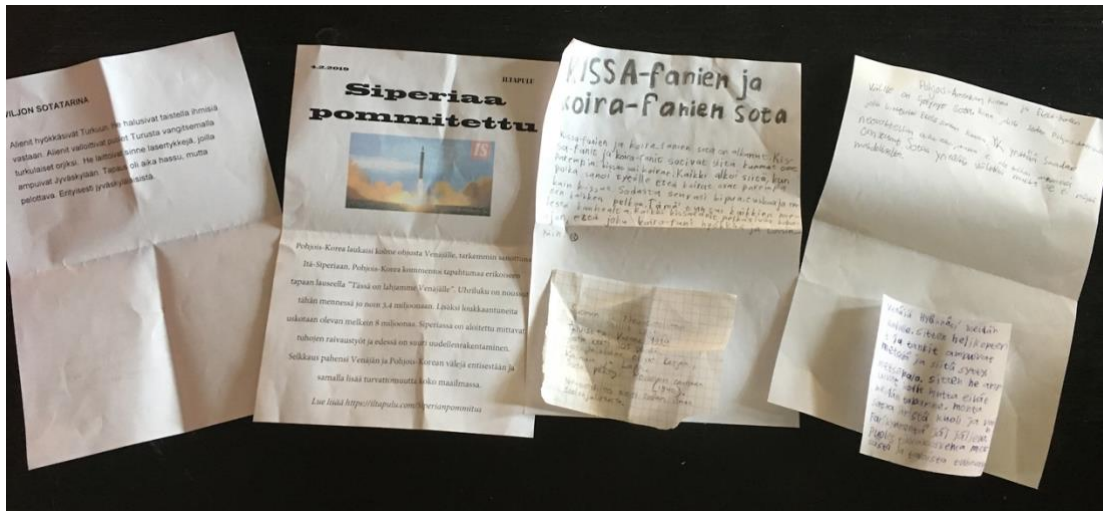
Esityksessä oli neljä kohtausta, joissa oli projisointi: etäopettajan historian tunti, sotakohtausta, pinkkien yksisarvisten tanssi sekä lopun tanssipeli. Pyrimme välttämään videokuvan ja lavalla tapahtuvan toiminnan kilpailun katsojien huomiosta fokuoimalla huomion yhteen asiaan kerrallaan: koulu- ja sotakohtauksissa lapsetkin katsovat televisiota, pinkkien yksisarvisten tanssiessa ystäviensä kanssa lavalla animaatio-olennot liittyvät mukaan ilonpitoon. Lopun tanssipelissä lapset taas toistavat videon liikkeitä, jolloin lopputulos on yhtenäinen kokonaisuus.

Teemoja mietittäessä koulu nousi monessa negatiivisessa kommentissa esiin, joten teimme siitä tarkoituksellisen hölmön. Kyseessä oli jonkinlainen tulevaisuuden koulu, jossa opettaja on paikalla vain videon välityksellä. Oppilaat eivät olleet tyytyväisiä opetukseen vaan keskittyvät lähinnä omiin puuhiinsa. Koulupäivän aloittavalla historian tunnilla opettaja näkyi heiluvan kameran välityksellä ja mumisi epäselvästi kuin Jaska Jokusen opettaja. Piikittelimme kohtauksella digiajan opetusta, joka usein tapahtuu tekniikan eikä pedagogiikan ehdoilla. Samalla kohtauksessa tuotiin esiin kansantanssin pitkää historiaa. Halusimme alun perin näyttää osan vuoden 1973 Polkkarallitapahtumasta (ks. Matilainen 2013). Tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista tekijänoikeuksien vuoksi, joten päädyimme näyttämään ISON Tanhuujien omaa esitystä vuodelta 1995.

Sotakohtausta varten lapset saivat tehtäväksi kirjoittaa oman sotaan liittyvän uutisen (Kuva 5.) Kirjoitettujen juttujen aiheet vaihtelivat kissa- ja koirafanien taistelusta Suomen talvisotaan ja kolmanteen maailmansotaan, joissa osapuolina olivat niin Suomi ja Venäjä kuin USA ja Pohjois-Korea. Koska materiaalia oli paljon, ei ollut mahdollista käyttää kaikkea esityksessä. Sovimme lasten kanssa, että teen heidän kirjoittamistaan uutisista koosteen.

”Armeija hyökkäsi meidän kadulle. Sitten helikopterit ja tankit ampuivat metsää ja siitä syttyi metsäpalo. Sitten he ampuivat kodit, mutta ei meidän taloamme. Monta sataa ihmistä kuoli ja vain parikymmentä jäi jäljelle. Puolet Tikkakosken metsästä ja taloista tuhoutui.” (Lapsi 1. esityksen videoprojisoinnissa.)

”Kuokkalaan tiputettiin eilen illalla pommeja. Moni lapsi menetti kotinsa ja vanhempansa. Kaikki pelkäsivät koko ajan, että joku hyökkää.” (Lapsi 2. esityksen videoprojisoinnissa.)

Kuva 5. Osa lasten kirjoittamista uutisista. Kuvaaja: Anja Saksola 2019.

Halusin säilyttää tekstit realistisen tuntuksina dramaattisemman vaikutuksen vuoksi. Viittaukset Tikkakoskeen ja Kuokkalaan kertovat mielestäni siitä, että geopolitiikka vaikuttaa myös suomalaisten lasten ajatusmaailmaan. Lapsilla saattaa olla myös ystäviä, jotka ovat kotoisin maasta, jossa soditaan ja kavereiden sukulaiset saattavat edelleen olla hengenvaarassa. Pyysin kaksi lasta ääninäyttelijöiksi ja liitin spikit kohtauksen musiikkiin sekä videokuvaan armeijan harjoitusoperaatiosta. Esityksessä lapset näkevät dokumenttielokuvan televisiosta ja alkavat sen jälkeen esittää sotaa simuloivaa katrillia eli käsitellä näkemäänsä tanssin kautta.

3.5 Videohaastattelut

Lasten videohaastattelut toteutettiin kolmessa erässä työpajojen jälkeen. Haastateltaviksi valikoitui kuusi lasta, joiden aikataulut sopivat omiini. Alinan haastattelin yksin, Viljoa ja Paava kahdestaan, Saagaa, Senniä ja Milaa kolmen hengen ryhmässä. Haastatteluista koostin esityksen introvideon sekä lyhyemmän markkinointivideon eli videoiden käyttötarkoitus ei lähtökohtaisesti ollut tutkimuksellinen. En luonut etukäteen tarkkaa rakennetta vaan pyrin saamaan lapset puhumaan haluamistani aiheista johdattelemalla keskustelua tiettyihin teemoihin. Olin tässä vaiheessa lapsille jo sen verran tuttu, että haastattelutilanteet olivat rentoja.

Alkuperäinen ajatus videohaastatteluille oli kertoa lasten ajatuksista kansantanssiharrastuksesta. Epäilin lähtökohtaisesti lasten kykyä ilmaista ajatuksiaan

sanallisesti niin, että haastatteluissa tulisi esiin jotain erityisesti kansantanssista kertovaa. Lasten mukaan kansantanssiharrastus on mukavaa, koska saa olla yhdessä kavereiden kanssa, tanssit ovat kivoja, koska niitä on erilaisia ja niissä on kivoja liikkeitä ja musiikki on rytmikästä. Mielestäni nämä syyt voitaisiin liittää mihin tahansa tanssiharrastukseen.

Lasten oli vaikeaa sanallistaa, mikä kansantanssin erottaa muista tanssilajeista tai miksi juuri kansantanssia voisi suositella harrastukseksi. Erottavana tekijänä nähtiin kuitenkin muun muassa se, että kansantanssit ovat usein paritansseja. Musiikki oli toinen erottava tekijä, mutta se ei välttämättä kuulunut asioihin, jotka tekevät kansantanssista kiinnostavampaa, sillä lapset eivät kuunnelleet kansanmusiikkia harrastuksen ulkopuolella.

4 LOPUKSI

Toimintatutkimus poikkeaa muista tutkimusmenetelmistä siinä, että sen päämäärä on saada aikaan muutos tutkittavassa toiminnassa. Perinteiseen tutkimukseen toiminnan muuttaminen ei kuulu. Muutos voi koskea yhteisön työskentelytapoja tai ajatusmalleja ja tutkija voi olla sen toimeenpanija. (Kananen 2016, 11, 57.)

Prikka-ryhmän kehitystarve oli saada lapset osallistumaan esityksen suunnitteluun ja sisällön tuottamiseen muutenkin kuin tanssimalla. Aiemmissa esityksissä lapset tekivät lähinnä, mitä ohjaaja käski. Esitykset ovat yleensä olleet lyhyempiä ja suppeampia kokonaisuuksia, joissa koreografiat on annettu heille valmiina. Päätimme ratkaista ongelman tutkimalla, miten toiminnallisia menetelmiä käyttämällä lapset saadaan osallistettua kokonaisvaltaisemmin teoksen toteuttamiseen. Seuraavaksi käyn läpi, millaisia vastauksia tutkimuskysymykseen saimme ja pohdin, miten hyvin onnistuimme tavoitteessamme.

4.1 Tutkimuksen kriittinen arviointi

Toimintatutkimus soveltuu erityisesti työelämän kehitystarpeisiin (Kananen 2016, 11). Projektimme kaltainen lasten tanssiesityksen toteuttaminen ei monellakaan tapaa vastaa työelämää. Varsinkin aikaresurssin puitteissa oli mahdotonta täysin noudattaa toimintatutkimuksen syklistä periaatetta: suunnittelua seuraa toiminta, jota havainnoidaan ja seurannan jälkeen suunnitellaan taas uutta toimintaa (Kananen 2016, 13). Meidän täytyi esimerkiksi valita yksi toiminnallinen menetelmä saadaksemme aikaan tietyn lopputuloksen. Emme voineet kokeilla, mikä on paras mahdollinen menetelmä lopputuloksen saavuttamiseksi.

Tutkimustulosten kannalta olisi ollut olennaista haastatella lapsia myös ennen harjoitusprosessin aloittamista voidakseni paremmin vertailla oliko ryhmään kuulumisen tai osallistumisen tunne voimistunut. Nyt päätelmä täytyi tehdä pelkän loppuhaastattelun perusteella. Havaintojen dokumentointi ei muutenkaan ollut täysin järjestelmällistä. Dokumentoimme kyllä laajasti kirjallisin muistiinpanoin, valokuvin ja videotallentein, mutta emme tarkemmin määritelleet, mitä erityisesti pitäisi dokumentoida. Toisin kuin Kananen (2016, 143) ohjeistaa, tämän raportin kirjoittamisen aloitin vasta esityksen valmistumisen jälkeen.

4.2 Käytetyt toiminnalliset menetelmät

Luvussa 2.2 kirjoitin, että toiminnalliset menetelmät pohjautuvat erilaisiin pedagogisiin menetelmiin kuten seikkailu- tai urheilukasvatukseen. Ne voidaan jakaa myös tavoitteiltaan erilaisiin ryhmiin: esimerkiksi luovuus- tai draamaharjoituksiin. (Jaakkola ym. 2011, 9–10, 30). Me emme käyttäneet valmiita harjoituksia vaan sovelsimme aiemmin tuntemiamme harjoituksia sopimaan tavoitteisiimme. Tietyn lopputuloksen aikaansaamiseksi saatoimme käyttää useita menetelmiä, jotka tukivat toisiaan ja veivät eteenpäin.

Ensimmäisessä työpajassa kaikki harjoitteet johdattelivat lapsia ajattelemaan esityksen teemoja. Eivät pelkästään ne, joissa selvästi pohdittiin, mistä esitys voisi kertoa vaan myös askelikkoja ja otteita muistella kysyimme lapsilta, mitä heille tulee niistä mieleen. Muistuttavatko askelikot jostakin arkielämään liittyvästä tai ovatko he käyttäneet askelikkoja jossain muualla kuin tanssitunnilla.

Lappusten ryhmittely ja niiden pohjalta käyty dialogi oli lopputuloksen eli esityksen teemojen valinnan kannalta avainasemassa. Keskustelun kautta lapset pääsivät vaikuttamaan siihen, mistä esityksessä oli kyse. Enemmän mainintoja saaneet teemat saivat enemmän huomiota, mutta päätökset eivät perustuneet vain lukuihin. Esimerkiksi luonnon pilaantuminen jäi kokonaan keskustelun ulkopuolelle, vaikka moni oli kiinnittänyt siihen huomiota. Jostain syystä se ei kiinnostanut esityksen aiheena. Analyysin kannalta minun olisi keskustelun aikana tietysti pitänyt kysyä miksi.

Roolini keskustelussa oli lähinnä keskustelun herättäjä. Varoin ohjaamasta keskustelua omilla mielipiteilläni ja käytin enemmän kysymyksiä kuten: miksi tämä olisi hyvä aihe esityksen teemaksi tai millaisia ajatuksia tämä aihe herättää. Keskustelun kannalta oli tärkeää, että ryhmä tunsu toisensa jo pitkältä ajalta ja kaikki uskalsivat sanoa mielipiteensä. Ympäristö oli turvallinen ja tuttu dialogisuuden mahdollistamiseksi. (Kettunen ym. 2014, 96–101.) Dialogisuuden on katsottu lisäävän ryhmän motivaatiota ja kuuluvuuden tunnetta (Lehtinen ym. 2016, 215).

Käytetty menetelmä noudatteli kokemuksellisen oppimisen kaavaa. Aluksi virittäydyimme aiheeseen kertaamalla aiemmin koettua: askelikot sekä hyvät ja huonot asiat. Dialogissa refleктоimme esiin nousseita ajatuksia ja muodostimme yhteisen näkemyksen aiheesta: esityksen teemat. Kyseessä ei ollut oppimisprosessi, joten emme varsinaisesti sitoneet näkemystämme olemassa oleviin teorioihin, mutta kehitimme niitä

eteenpäin esityksen kohtauksiksi ja lopulta käytännön sovellukseksi: kokonaiseksi esitykseksi.

Menetelmä toimi teemojen valintaan hyvin. Lapset pohtivat ensin omasta näkökulmastaan heille merkityksellisiä asioita. Dialogin kautta he myös pohtivat, mistä aiheista esityksen tekeminen olisi mielekästä ja pystyivät lopulta luomaan yhteisen mielipiteen esitykseen sopivista teemoista. Tämä teki esityksestä lasten oman: he olivat päättäneet, mistä se kertoo. Toisaalta keskustelussa oli havaittavissa omasta ajatuksesta kiinni pitämistä. Kaksi lapsista halusi välttämättä, että pinkit yksisarviset tulevat jotenkin mukaan esitykseen. Aikarajoituksen vuoksi jouduin lopulta itse tekemään valinnan, että idea otetaan mukaan, vaikka muut lapset eivät siitä niin innoissaan olleetkaan. Tällä halusin varmistaa, että myös näiden lasten ääni tulee kuulluksi. Jos aikaa olisi ollut enemmän, olisimme voineet yhdessä pohtia, miten ajatus olisi muotoutunut kaikille sopivaksi. Lopulliseen esitykseen teema laajeni niin, että muutkin lapset saivat luoda esitykseen omat ”sankarihahmonsa”.

Sotakohtauksen tekemisessä käytimme eniten erilaisia toiminnallisia menetelmiä: sotaan tutustuminen lehtileikkeiden kautta, liikeimprovisaatio ja oman sotauutisen kirjoittaminen. Erilaiset menetelmät toivat lapsilta esiin erilaisia ajatuksia ja he pääsivät käsittelemään aihetta sekä ajatusten että liikkeen tasolla, joka on tärkeää tanssin kannalta: miltä ja missä tämä tuntuu ja näkyy. Menetelmät loivat myös perspektiiviä lasten ajatuksiin: missä sotia on nyt, milloin Suomessa on sodittu. Samalla jokaisen vaiheen jälkeen käyty dialogi tuntui jälleen hyvin merkitykselliseltä. Juuri keskusteluissa nousi esiin ajatuksia, jotka veivät meidän taiteilijoiden omaa työpajojen välillä tapahtuvaa suunnittelua ja työskentelyä eteenpäin.

Kaikkiin lasten tuottamiin sisältöihin ei yksinkertaisesti ollut aikaa luoda erillistä toiminnallista menetelmää. Supersankarihahmojen luomista varten lapsille annettiin tehtäväksi suunnitella asu videopeliin eikä aihetta käsitelty sen enempää. Sama hahmo osallistuisi myös pinkkien yksisarvisen valssiin. Tarkemmalla käsittelyllä supersankarit olisi voitu sitoa esityksen teemoihin.

Toiminnalliset menetelmät taipuvat moneksi. Me aloitimme työpajat lämmittelyharjoituksilla, joiden tarkoitus oli paitsi saada lapset liikkumaan myös ajattelemaan aihepiiriä. Yksinkertaisesta toiminnasta siirryimme vähitellen monimutkaisempiin kokonaisuuksiin, joista lopulta rakentui kokonainen esitys. Toiminnallisten menetelmien haasteena on tietysti löytää sopivat menetelmät parhaan

lopputuloksen saavuttamiseksi. Tähän ei liene oikotietä. Ainut tapa on kokeilla erilaisia menetelmiä ja kartuttaa kokemusta ryhmän ohjaajana. Mitä paremmin ohjaaja ryhmän tuntee, sitä helpompi hänen on johdattaa ryhmää oikeaan suuntaan. Ryhmän tuntemista tärkeämpää on kuitenkin turvallisen ilmapiirin luominen. Turvallisessa ilmapiirissä ryhmän hiljaisemmatkin uskaltavat antaa panoksensa yhteiseen projektiin.

Inkeri Sava (2007, 133–134) kirjoittaa, että saduissa tulee useimmiten esiin niitä kertovan yhteisön arvot. Jokainen kertoja korostaa itselleen tärkeitä aiheita ja lisää siihen oman osuutensa. Samoin kuulijat tulkitsevat tarinat omista lähtökohdistaan kokemustensa perusteella. Sadut siis toimivat sekä yhteisön että yksilön peilinä ja saattavat auttaa meitä ymmärtämään paremmin itseä ja muita. Mielestäni onnistuimme projektissamme juuri tässä. Me kerroimme sadun, joka kertoi ennen kaikkea meistä tekijöistä.

4.3 Lasten näköinen teos

Pyrimme projektissamme antamaan lapsille mahdollisimman suuren vapauden valita esityksen teemat, mutta mitä loppujen lopuksi tarkoittaa vapaa luovuus ja itseilmaisuus? Mistä olemme vapaita, mistä lähtökohdista esimerkiksi taiteelliset teokset tai niihin johtavat ajatukset syntyvät? Saimmeko aikaan teoksen, joka on lasten näköinen?

Ihminen hahmottaa ympäröivää maailmaa aistiensa avulla. Emme lopulta ole irrallaan ympäristöstä, jossa elämme vaan se vaikuttaa myös näennäisesti vapaaseen ajatteluumme. Erityisesti lapsen mielikuvitus on kehittymätön ja omaksuu ympäristön ärsykkeet rakennusaineikseen. (Sava 2007, 55–63.) On siis luonnollista, että teemoja pohdittaessa kouluun liittyviä asioita tuli esiin paljon, koska se täyttää suuren osan lasten arjesta.

Prosessin aikana kävi myös selväksi, että ohjaaja voi omilla sana- tai materiaalivaloinnoilla viedä ryhmän ajattelua tiettyyn suuntaan. Lasten mielikuvituksen rakentuminen vahvasti todellisuuden ympärille tuli esiin luomani äänimaiseman kautta, jota käytin mielikuvituksen herättämiseen ennen piirustusharjoitusta. Käytin äänimaiseman osana ohikiitävän vuoristoradan ääntä, joka itselleni luo miellelyhtymän tivolistä ja siihen liittyvistä väreistä, valoista, hajuista ja vilinästä. Lapsista moni ajatteli vain vuoristorataa ja piirsi hahmoja vaunujen kyytiin. Ehkä he ajattelivat myös muuta tivolin vilinää kuten minäkin ja piirsivätkin siihen liittyviä kuvia, mutta olisi silti kannattanut

pitäytyä abstraktimmissa äänisisällöissä vapaamman tulkinnan vuoksi. Ohjaajan täytyy siis olla tarkkana, miten hän tehtävänannot muotoilee.

Projektissamme lapset pääsivät osallistumaan esityksen suunnitteluun ja toteutukseen niin laajasti kuin mahdollista. Lapset saivat päättää, mitä teemoja esitys käsittelee. He kertoivat, mitä valitut teemat heille merkitsevät ja miten ne näkyvät heidän omassa elämässään. Lapset pääsivät esittämään ajatuksensa myös liikkeen, tekstin ja piirustusten muodossa. He saivat valmistaa (yhdessä vanhempiansa kanssa) omat sankariasunsa. He pääsivät kertomaan, mitä kansantanssiharrastus heille merkitsee ja haastamaan myös muut kokeilemaan harrastustaan sekä esityksessä että videon välityksellä esityksen jälkeen. Tämä teki teoksesta lasten näköisen. Kaikki haastatellut lapset kokivat, että teoksemme oli enemmän heidän näköinen kuin aiemmat esitykset.

”Nyt on enemmän niitä omia ideoita... Se tuntuu sellaselta, että on niin ku enemmän ite toteuttanut sitä ja näin... On ite miettinyä niitä ja omat ideat on ollu mukana siinä. Se on jotenkin hieno nähdä se oma ja muitten jälki siinä.” (Alina esityksen introvideolla.)

Alakoulun esityksestä tullut opettajan palaute vahvistaa käsitystä edelleen:

”Meillä Tikassa tykättiin tosi kovasti! Esitys oli luova, innostava, erilainen ja hienosti toteutettu. Lasten näköinen ja koko ajan tapahtui. Oppilaat jakoivat seurata sitä mielenkiinnolla.” (Jyväskylän Tikan alakoulun opettajan sähköposti.)

4.4 Esitysten jälkeen

Ennen syksyn koululaisnäytöksiä teimme vielä lasten kanssa videon, jossa ryhmän jäsenet haastavat muut kokeilemaan kansantanssia. Työskentelytapa noudatteli aiempia työpajoja, mutta aikaa oli vähemmän. Aluksi teimme lämmittelyharjoituksia ja sen jälkeen ohjasimme lapset pohtimaan kansantanssiharrastuksen hyviä puolia. Lasten ajatukset tuntuivat selkiytyneen vuoden aikana. Vastauksissa nousi esiin asioita, joita oli tullut esiin aiemminkin kuten yhdessä olo kavereiden kanssa tai tanssin ja liikkumisen riemu. Toisaalta tuli myös uusia ajatuksia kuten esiintymisjännityksen vähentyminen harrastuksen ansiosta tai kansantanssin sopiminen kaikenikäisille. Lapset saivat esittää oman mielipiteensä videolla haluamallaan tavalla, joten haastevideostakin tuli lasten näköinen. (Ks. ISON Tanhujat ry 2019.)

Esityksemme tuottanut ISON Tanhujat ry on nuorisoseura, joten kävimme tuottajana toimineen Anja Saksolan kanssa esittelemässä projektiamme Keski-Suomen ja Eteläpohjanmaan nuorisoseurojen yhteisessä koulutustilaisuudessa syyskuussa 2019.

Näkökulmana oli yhteisötaiteellisen projektin toteuttaminen nuorisoseuratoiminnassa. Kävin läpi työskentelyämme ja toiminnallisia menetelmiä, joita olimme käyttäneet, vaikka Kanasen (2014, 11–12) mukaan toimintatutkimuksen luonteeseen kuuluu, etteivät tulokset ole skaalattavissa. Uskon, että nuorisoseurojen kaltaiset pienet toimijat voisivat hyötyä yhteisötaiteilijan vetämästä projektista, oli kyse sitten aikuisten tai lasten parissa työskentelystä. Anjan puheenvuorossaan esiin nostamat seikat projektin saavutuksista puoltavat ajatusta. Hänen mukaansa saimme aikaan ainutlaatuisen teoksen, ryhmän yhteishenki, kiinnittyminen harrastukseen, pitkäjänteisyys ja yhteistyökyky paranivat, samoin vanhempien keskinäinen yhteistyö. Teos toi myös uusia näkökulmia kansantanssiharrastukseen, positiivista näkyvyyttä lajille ja rohkeutta projektien toteuttamiseen. Yleisö otti esityksemme positiivisesti vastaan ja oli ilmeisen vaikuttunut, sillä Keski-Suomen nuorisoseurat palkitsi Sota, ystävät ja pinkit yksisarviset -teoksen myöhemmin vuoden 2019 tanssitekona.

Olen prosessin aikana usein pohtinut, oliko teoksemme loppujen lopuksi yhteisötaidetta vai toimeksiannon mukaisesti ”vain” lapsilähtöinen teos, mutta onko sillä toisaalta merkitystä? Ainakin työskentelytapamme oli yhteisöllinen ja pyrimme aitoon dialogiin lasten kanssa. Yhteisöllinen työskentely rajautui kuitenkin työpajoihin sekä haastevideon tekotapaan. Aikaa ei ollut riittävästi, että jokaisessa päätöksessä olisi voinut kuunnella myös ryhmän mielipidettä. Henkilökohtaisesti koko projekti oli kuitenkin hyvin opettavainen. Pidän yhteistyöstä lasten kanssa ja projektin toteuttamisesta ryhmässä. On hienoa tuoda muiden ääni kuuluviin eikä kaikkea tarvitse keksiä itse. Prosessin aikana minulle on selkiytynyt, mistä opettajan työssäni pidän: parasta on, kun saan oppilaat innostumaan omasta työstään. Yhteisöllisessä taiteen tekemisessä parasta on puolestaan se, että voin innostua itsekin tekemisestä. Minun ei tarvitse tyytyä antamaan ohjeita vaan saan olla toiminnassa mukana yhtä innoissaan kuin kaikki muutkin.

LÄHTEET

- Hakkola, H.; Laitinen, S. & Ovaska-Airasmaa, M. 1991. Lasten taidekasvatus. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Hoppu, P. 2008. Auttakoon Terpsichore! Kansantanssit, tanssi-ihanteet ja kontrollointi. Teoksessa S. Knuuttila & U. Piela (toim.) Kansanestetiikka. Kalevalaseuran vuosikirja 87. Helsinki: SKS.
- Hynninen, T. 2014a. Mikä on videosuunnittelun rooli teatterissa? Viitattu 29.8.2020. <https://youtu.be/ctr14qgYoX0>
- Hynninen, T. 2014b. Miten suunnittelutyö etenee? Viitattu 29.8.2020. <https://youtu.be/gkBBbDAGkmc>
- ISOn Tanhuujat ry. 2018. Hakemus Taikelle 19.03.2018.
- ISOn Tanhuujat ry. 2019. Prikka haastaa sinut kokeilemaan kansantanssia! Viitattu 16.10.2020. <https://youtu.be/2nk21RBK2DM>
- Jaakkola, T.; Kataja, J.; Liukkonen, J. 2011. Ryhmä liikkeelle! Toiminnallisia harjoituksia ryhmän kehittämiseksi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kantonen, L. 2005. Telta. Kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa. Helsinki: Like kustannus.
- Karjalainen, S. 1994. Juhlan aika. Suomalaisia vuotuisperinteitä. Porvoo: WSOY.
- Kester G. 2004. Conversations pieces. Community + Communication in modern art. London: University of California press, Ltd.
- Kettunen, T.; Laitinen-Väänänen, S.; Mäkelä, J.; Vänskä, K. 2014. Onnistuuko ohjaus? Sosiaali- ja terveysalan ohjaustyössä kehittyminen. Porvoo: Edita Publishing Oy.
- Kolb, D. 1984. Experiential learning. Experience as the source of learning and development. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Lehman, H. 2009. Draaman jälkeinen teatteri. Suom. R. Virkkunen. Helsinki: Like kustannus.
- Lehtinen, E.; Lerkkanen, M-K.; Vauras, M. 2016. Kasvatuspsykologia. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Matilainen V. 2013. Polkkarallissa vallitsivat asfalttiviidakon säännöt – Höyry Häyrinen raportoi Huittisista Forssaan. Viitattu 15.8.2020. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/07/05/polkkarallissa-vallitsivat-asfalttiviidakon-saannot>
- MLL 2018. #parastameillä - Nuorten videotyöpaja. Viitattu 15.8.2020. <https://www.mll.fi/tehtavat/parastameilla-nuorten-videotyopaja/>
- Numminen, J. 2011. Yhteisön voima. Kansanliike elää. Nuorisoseuraliikkeen historia 5. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Pavis, P. 2013. Contemporary mise en scène : Staging theatre today. Engl. transl. J. Anderson. Abingdon: Routledge.

Sava, I. 2007. Katsomme – näemmekö? Luovuudesta, taiteesta ja visuaalisesta kulttuurista. Jyväskylä: PS-kustannus.

Talve, I. 2012. Suomen kansankulttuuri. Uudistettu painos. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Youtube 2020. Most viewed videos of all time. Viitattu 13.10.2020.
https://www.youtube.com/playlist?list=PLirAqAtl_h2r5g8xGajEwdXd3x1sZh8hC